

Föreläsningar vid  
Stockholms  
högskola, VT 1892  
: L 40:88 A /

Rydberg, Viktor,

*HS L 40:88 A*

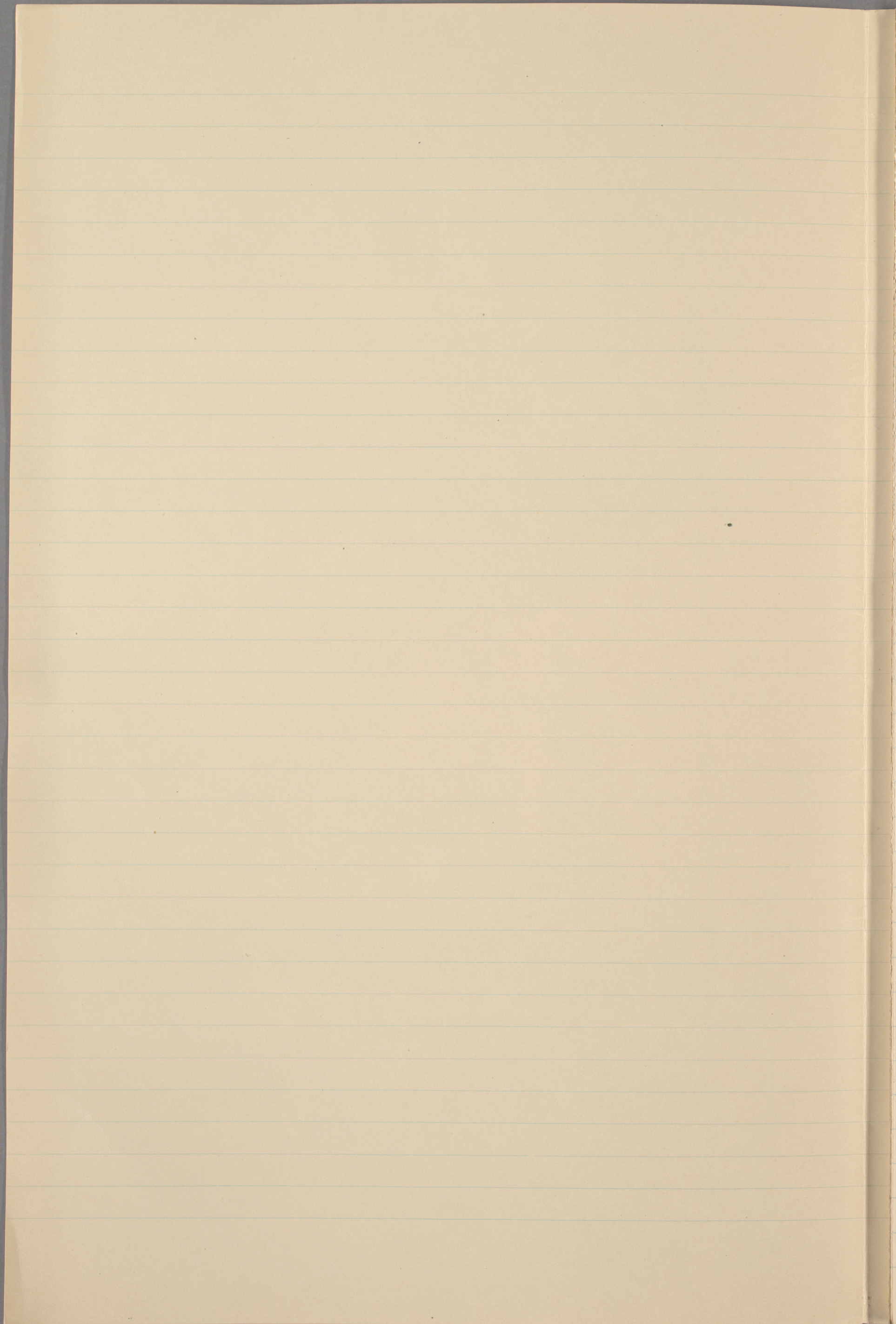


National Library  
of Sweden

23.

6/5 1892

(9 bl.)



Bland Italiens förnämste arkitekter på 1500-talet intager siensaren Baldassare Peruzzi ett framstående rum. Utom många enkelt vackra byggnader i sin fädernesland Siena har han begifvit ritningen till Villa Farnesina i Rom och palatset klassimi därstädes, med dess pittoreska förhall och vackra pelaryård. Efter Rafael död var han någon tid öfverbyggmästare för St Petruskyrkan.

Baldassare Peruzzi var, som så många andra af renaissancens <sup>konstfärdiga</sup> förnämsta, en mångsidig konstnärnatur. Hans dekorativa arbeten, i hvilka arkitektur, stuckplastik och måleri nästan hvarandra händerna, höra till de mästergillaste <sup>af sin tid</sup> alla tider och folk. Som dekorationsmålare är han öfverträffad af ingen. En dekorationsmålare skall vara mästare i perspektivet, ha fin känsla för rumförhållanden och kompositionstalang. Dess exempel kunna naturligtvis äfven det enastående målaret, <sup>vägg</sup> fresk- och stuckmålaren, till godo. Men det är en gammal, ofta bekräftad erfarenhet, att en, s. blifvit mästare i dekorativa verkningar, är blott allt för mycket benägen att för sådana offer naturanseningen och lägga aa på det teatraliska. Icke heller Peruzzi kunde undvika detta fel. De Bazzi-Todona, s. jag för-  
 Alden gång bildade och s. var en af Peruzzis lärare, förlorade genom slarf och lättrome den plats, som hans begåfning envidat honom inom den högsta klassen af renaissancens målare. Peruzzi förlorade den genom sin eftergifvenhet för den dekorativa konstens lockelser till effektkonst och manér. Icke den mindre vittas hans målningar om att deras upphofsman ännu tillhörde konstens guldålder.  
 N<sup>o</sup> 127. Jag får åtstå mig med att i afbildning förevisa en enda af Baldassare Peruzzis målningar — en fresk, hvarmed han prydt kyrkan Fontegiusta i Siena. Ämnet är berättadt ur en legend, s. berättar, att kejsar Augustus, när han fick veta, att romerka senaten ville upphöja honom till en gud, kände öfvermåttlighet vid att emottaga en sådan värdighet och begärde ett möte <sup>med</sup> med tiburtinska sibyllan för att höra hennes tankar om saken. Då kejsaren en dag <sup>med uppe</sup> var uppe på det kapitoliska berget, ~~beskådade ett där befintligt altare~~ <sup>med uppe</sup> uppenbarade sig plötsligt den framför sig den tiburtinska sibyllan, som med uppat riktad hand sade till honom: "från himmelns kammare är hundraårens konung." Och se, himmeln öppnade sig, där <sup>heliga</sup> jungfruan med Jesusbarnet stod glansomgjuten öfver ett altare i skyerne, och en röst ur rymden förkunnade: "detta är jungfruan, s. skall föda världens frälsare" och detta är hans altare." Augustus föll knäböjande till jorden. Han undanbad sig gudavärdigheten och lät på det ställe, där han haft denna syn, bygga ett altare åt världsfälsaren och hans moder. På

6/5. 92.

samma plats byggdes sedermera kyrkan Ara Coeli, och i henne ha munkarne under århundraden varit det märkvärdiga altaret, s. Skulle man från Augustustid och ha till förebild det himmelska altaret kan sett i skyn. Men man behöfver icke vara särdeles kunnig i Konsthistorien för att genom se, att altaret med sina rika reliefer är åtskilliga århundraden yngre än kejsar Augustus och tillhör en i Konstnärligt afseende djupt yngre tid.

Det är samma ämne Beruzzi här behandlat. Det är icke den bästa målning han gjort; men det är en af hans rätta och för målarkonstens redan nedåtgående riktning karaktäristik. Dess patos närmar sig redan den Formosa deklamationen, och kejsarens <sup>gestalt</sup> figurer och skrefvande ställning påminner redan om barocktidens figurer. Att icke en enda af de <sup>anden</sup> vid uppträdet närvarande personerna riktar blicken mot skyn och uppenbarligen där, churu obyllaus ärbörd skulle man dem därtill, är enligt min åsigt ett groft kompositionsfel, s. för öfrigt är mycket vanligt åfven på moderna målningar. Figurerna bli på detta sätt till stäbiter, s. blifvit förkyrda till att vara närvarande på scenen, utan att <sup>de</sup> just ~~ett~~ ha plats för sig hvard sin tilldragelse där.

Beruzzi afled år 1557 i Rom, synnerligt med plånen för storsgade byggnadsföretag.

Lokalskolorna i Ferrara i Bologna blomstrade då ännu. De mästare, hvar af dem hvilat kunde berömma sig, ha vanligen blifvit främstbildade s. lärjungar i efterföljare af Rafael, därför att deras inflytande gör sig bemärkligt hos dem; men de hafva dock sina bestående egenskaper, och ehuru flere af dem äro, s. Rafael, angelägna om en ädelt afrundad teckning, äro de i främsta rummet kolorister, de likasom venetianerne, men deras kolorit är kallare, churu icke mindre djup och räftigt färg. De komponera friare än romarne, ha stor kärlek för landskapsbakgrunder och beta ut en realism, som i någon mån påminner om de nederländske målarnes.

Främst bland Ferrares målare står Dosso Dosso, en vän till skalden Ariosto, s. benämnd honom, och hjälpte en poet med penseln. Ferrares och Modenas gallerier firda många af hans verk. Han, igenkänner den vanliga redan på afstånd på det halmgula,

6/5. 92.

de friska lysande gröna och de icke mindre lifliga röda lokal-  
tionerna i hans figurens kläder.

Det riktbarste namnet inom den ferraresisk-bolognesiska,  
skolan bäres dock af Antonio Allegri da Correggio, ~~en~~  
Konsthistorikerna värna till <sup>hans</sup> ~~den~~ <sup>renässans</sup> ~~konst~~ <sup>målarens</sup> högsta rangklass, o. de  
för öfifst <sup>och bäst</sup> uppläta endast åt Leonardo da Vinci, Rafael, Michel  
Angelo och Tizian. ~~Han~~ <sup>Allegri da Correggio</sup> har Leonardos fina skuggfärbildningskonst,  
Tizians viliga färgglädglans, Rafaeli andliga behag, Michel Angelos  
gestaltens virlighet, och är likväl icke lik någon af dem, utan har sin  
stil för sig själf. Mycket af hvad som hos dessa store mästare ligger i  
knopp står ut hos Correggio i full blomning. Så för att nämna blott ett  
enda moment: Klärobskyren, o. först hos L. för sin kusekonsta ut-  
bildning till ett förtärfmedel åt Kärslan i Fontainen. Correggios egentliga  
uttrycksmedel är ljuset och dess öfvergångar i lättare i djupare skuggor. |  
Redan 1400-talets målari företar en mängd enskilda försök i klärobs-  
kyrken, men egentligen endast för att med dess tillhjälp åstadkom-  
ma en kraftigare modellering i de enskilda figurerna. Correggio  
åter beaguar dem, för att modellera <sup>ett</sup> ~~dermed~~ hela den scen han mildrar,  
till ett poetiskt helt, <sup>och</sup> ~~huru~~ <sup>han</sup> är den förste af alla som vet, att  
människokroppens ofta ~~är~~ <sup>gör</sup> det lifligaste intrycket i halfljus och re-  
flexer. | Klärobskyren blir hos honom till på samma gång till medel att  
~~skapa~~ <sup>skapa</sup> det nuntliga, att förhöja lefnadsglädjen och att hos <sup>hans</sup> ~~sin~~ ängla-  
och helgonkörer skapa denna ända till salighet. För att uppträ en  
bekant Konsthistorikers ord: "Correggio sänker sina gestalter ned i ett  
haf af jubel i hävrykning, han uppfyller dem med berusande,  
lett i glädje och ger till och med åt smärtan ett halft ljus, halft  
venodligt uttryck." | Han är, i <sup>kan man säga,</sup> ~~tro~~, af de store vœtiska mästarna,  
den förste, o. grundar sina kompositioner på färgharmonien, och så vekt i  
harmoniskt, o. han försämlar ljus i skuggor, låter han och sina jewel-  
drag gå in i varandra.

Och trots allt detta finner det bland Konstkritikerna likväl de, som blott  
med notoriska tillerkännna honom rangen af en förste klassens mästare, en  
jämlike med Leonardo, Michel Angelo & Rafael, och <sup>och</sup> ~~ingen~~ <sup>en</sup> ~~af~~ <sup>en</sup> ~~hans~~ <sup>en</sup> ~~be-~~  
undrare i våra dagar kan göra sig blind för att han har fel. Till  
den kommer jag sedan. Skulden till det italienska måleriets förfall

6/3. 92.

tilskjøpes vanligvis Michel Angelo & Correggio. Det er hørt, at når Roma  
mestres firteinter forvandles gennem deres efterfølgere till sel og,  
julete med sin firteinter og firteinter sedan rækkes mestrene hjælpe till  
last. Men vanligvis ligger da okru i disse firteinter en ensidighed, s. efter-  
følgerne utveckla. Sædet er, at Cor:s kunst bekræftes under hele det 17de &  
det 18de århundret <sup>uden</sup> malerkonsten i & utau for Italien.

Antonio Allegri de Correggio fødtes år 1494 i den lille landbystranden  
Correggio år 1494 og afdøde dærbødes 1534, således blot 40 år gammel.  
Staden Correggio, ~~nu~~ beliggen mellem Mantua & Modena, er nu utau betydelig,  
men lede da, trots sine ringe inueværendeartel, et rørligt Kunstl. Fæder, en  
forniggen man, stikkede man ikke i en klortvokola, utau lät han oppfo-  
stras i humanistisk riktning & lät han tidigt egna sig åt malerkonsten. Hans  
fræmste i denna vore ræ utauordelige, at han ännu var knappt annat än  
gosse, da han fick uppdrag at smykke kyrkorna i sin hemort med malerier.  
Öfver hans utvecklingshistoria ligger för öfrigt märker, & det ser ut som om  
han varit et usamt skände fenomen, s. utvecklade sig ut sig själv, utau att  
ha varit lärjunge i egentlig mening af någon. Den itali. Kunstkritikern,  
Morelli har emellertid bevisat, att det är den ferrareniske mestren Lorenzo  
Costa, s. har skrivit rätten till att ha varit hans tidigare ungdoms led-  
stjärna.

Allegri da

if

N: 126. Et af Correggio's ungdomsværker, s. na är Dreidønergalleriet, men  
ursprungligen tillhört et franciskankloster i hans fæderstad, <sup>vim</sup> försvunnet  
när i afbildning. Ståna finns kontraktet, s. klostret oppgjorde ~~med~~ härom.  
Det är underteknuet af Antonio Allegri's far, emedan kontraktet da ännu  
var omguldig, och priset för altarkyflan, var 100 dukater. Den är målad på  
trä. Figureerna är i kroppsprolek. Madonnen med barnet sitter på en hög tron,  
skålande nedåt till venster, madonnen med en berøgd daude, barnet med  
en vilsigende hædrivelse öfver den helige Franciskus, s. ~~han~~ tillbedjande  
sjunker ned vid tronens fot & med hänrøddie blickar upp till den. Predid  
han står d. h. Autimus på Padua med lifja & bok. Denne Autimus, s. dog  
är 1291, var Franciskus' närmaste vän & lärjunge, ~~han~~ af sin tide skrifter  
predikater & bekant blandt annet for sin omhet om djuren, till hv. han  
utskrekte Xi försöringsvæk. Han härtanmade på sin sønne stift s. det  
første Kongerets ledare (otpid af Bouillon.) Rom's äreegare, s. vanligvis  
är grynne mot sine helige & evige husedjer, försuende ikke at på

6/5-92.

den helige Atut:s dag låta en prest bestänka sina äxor med vigvatten.  
 Det är deras bekänna i för öfrigt för mycket annat karaktäristiska sätt  
 att sija <sup>religiösa</sup> helgoms uppmärksamhet till sivedömen. På andra sidan ser Joh:s  
 disparten, s. visar på Jerusalem, och bakom honom den k. Katarina of Alexan-  
 dria, hvars legnad jag först berättat. Hon står med <sup>en</sup> ~~händer~~ fötterna på ett kjeol,  
 en ~~graffig~~ krona, symbolen af hennes fjortiga brud, ligger vid hennes fötter, hennes  
 högra hand håller svärdet i regerpalmen. Tronen står under en hvit  
 jonisk pelarkamm. Bakom <sup>en ljub och klar gloriösa</sup> ~~ett~~ ~~stoft~~, hvaru två vackra änglahufvuden  
 skåda. <sup>från</sup> Tre änglagosor sväpa närmare Maria. På tronsokeln är ~~ett~~ de första männi-  
 skornas historia målade. På <sup>öfran</sup> ~~okeln~~ står två änglar, s. uppbär tronen å ömse sidor om en  
 medaljong med bilden af Moses. Den firnosaiska religionen, den mosaiska i den kristna  
 äro på detta sätt symboliserade. Franciska i Katarina blicka uppåt med uttrycket  
 af en mäktande hjälffögaten kärlek och lyksalighet. Antonius står sirsjucken  
 i sig hjälff. Johannes vänder sig till åskådarna med en praktisk påminnelse  
 om hvad allt detta innebär för mensklighetens utveckling till ett gudovligt  
 slutte. Det hela erinrar om Francesco Francia i Lorenzo Costa, men  
 fullt correggiska och fria äro redan de båda nakna änglagosorna, s. fladdra  
 fram ur skyn öfver Marias hufvud. Teckningen är öfver allt korrekt, mo-  
 delleringen plastisk, färgskalan harmonisk i kraftig och ännu icke, s.  
 sedermen hos Correggio, upplöst i Klärobskyren.

N<sup>o</sup> 127. År 1518 begaf sig Corr:s till Parma, den stad, <sup>som man ännu</sup> ~~han~~ ~~regerings-~~  
 måtte besöka, om man vill bilda sig ett fullständigare om dömne om mästran.  
 Han var då 24 år gammal. Det första uppdrag han här fick var att måla  
 rummet åt abbedissan i det rika munkklostret San Paolo. Han kunders  
 tra, att den <sup>franska</sup> ~~franska~~ <sup>skulle</sup> ~~en~~ <sup>ått</sup> ~~begärt~~ <sup>religiösa</sup> ~~scener~~ <sup>omkring</sup> sig, eller  
<sup>denne Giordano, som icke var särdeles</sup> ~~nej. Han ville ha~~ <sup>kyrkliga</sup> ~~historiska~~ <sup>af till</sup> ~~vinnet~~, ville ha <sup>kyrkliga</sup> ~~historiska~~  
 med vackra <sup>knippen</sup> ~~flickor~~ och med så många vackra grupper s. möjligt. Med denna  
 framställningen kom Antonio Allegri först i sitt rätta element. Han målade  
 Diava i hennes ungdom i mycket annat; men det måleri, hvarmed han,  
 smyckade det hvitfärgade taket i det kvadratisk gestaltade rummet, öfver-  
 bjuder allt det öfriga. Hvalprens sexten i mittan sammanträffade gördlar  
 behandlade han som stömmar till en löpsal, ~~och~~ ~~fyllt~~ ~~om~~ ~~krusade~~ ~~hvalf-~~  
 fälten mellan gördlarna med yppigt löfverrk, hvar röror glöda, och  
 lenuade i hvarje fält en oval öppning, och genom denna sexten öpp-  
 ningar ser <sup>man</sup> ~~ett~~ ~~viuuel~~ af glada, skälmiska, delvis alldeles oberäkligt

6/5. 92.



6/3. 92.

Jämför denna och andra stora fresker målade af Allegri da Correggio af ~~af~~ många Stafflitaflor, Likväl, så vitt man vet, intet porträtt. Vinneligen ~~fi~~ finner i åtskilliga gallerier porträtt, s. tillskriften G.; men intet af dem är ähta. Det är sannolikt, att Correggio i likhet med Michel Aug. lyfte motvilja för porträttering. Porträttmen är beröende af det förmål han skall porträttera & har ingen rättighet att ongemakta det. Michel et. och Correggio voro subjektivister, så gripas af sina i fantasien redda gestalter, att de icke göra sig i de band, ~~se~~ kven endast ~~får~~ ~~de~~ ~~måttarne~~ i porträttkonsten ännu känna sig konstnärligt fria. Correggios Stafflitaflor äro dels af psykologiskt, dels af bibliskt innehåll.

N<sup>o</sup> 129. Från ~~den~~ <sup>en närligt senare</sup> tid ~~den~~ <sup>än</sup> då han målade Kapredkapolen i ~~Kyrtan~~ ~~St. Hieronymuskyrkan~~ i Parma härtammar den altarmålning, s. i afbildning vidds här ~~och nu befinner sig i Dresdensgalleriet.~~ <sup>i afbildning</sup> Det är den berömda målningen, s. kallas "den heliga natten," eller "natten." Vid krubban i Betlehem knäböjer Maria och af de flesta konstkritici anses s. den yppersta af Correggio's alla målningar med religiöst ämne. Skyddad mot solstrålarna af en vid fältduk, s. blifvit uppöänd mellan triden sitter madonnen i ett vackert landskap med den liflige leende Jesusgossen på sitt knä. Lakkamaren är den gamle keti Hieronymus, kyrkofadern, bibelöversättaren, och en halfvuxen ängel, som båda hålla en stor bok fram för gossen, s. utbräcker handen mot dem. Hieronymus är en gammal muskalös käregethet, hoars ~~altvåriga~~ <sup>färdiga</sup> och ~~frände drag~~ <sup>ansikte</sup> på åtskiärdt sitt åttorpeglar ~~situationens~~ <sup>den</sup> på ytan ~~lekfulla~~ <sup>lekande</sup>, men symboliskt ~~abstrakta~~ <sup>best</sup> ~~del~~ <sup>blonda</sup> fulla situationen. Jorrens andra hand hvilas på Magdalenas lockar, som lagt sitt hufvud intill honens & med höjra handen omfattat barnets fot. Bakom Magdalena står en gosse och betraktar ~~en eller~~ <sup>och</sup> ~~lättar~~ <sup>lättar</sup> på hennes vas med vällecker. Arkadarens blick fästas ~~från~~ <sup>från</sup> ~~någon~~ <sup>känner</sup> sig fängslad vid hvilken af dem gestalter s. den sista niter; men närste till slut fästas sig vid Magdalena, s. i det sät, ~~hos~~ <sup>hos</sup> hon lagt sitt ~~hufvud~~ <sup>hufvud</sup> intill, Jesusgossen, uttrycker den iverligaste känselighet och försäktighet i Andrens lecka.

Ånmärkningarna ha emellertid blifvit gjorda, särskildt af den gromd.

6/5. 92.

lige kännaren Jakob Burckhardt, som i allmänhet är bevägen  
att hos Corri:ö prouva fel, som hans beundrare icke sett, ehuru  
de finnas. Han tycker, att Hieronymus står effektuad och oräker.  
Om det affektande kan dock tröstas; oräkerheten i ställningen är ofrj-  
velaktig. Jesu brudet finner han fult; så äfven gossen med salvelse-  
roman. Så mycket <sup>allmän</sup> som prouva han tröflaus Magdalena.

Om Correggios Skaplyne som målare anmärker B., att  
han var & inom sig lika fri o. Michel Angelo från kyrkliga  
premissen, och att han i sin konst aldrig någ annat än ett medd  
att framställa lifet så naturligt tillbländ och så naturligt öfver-  
tygande o. möjligt. För detta var han väldigt begrädd, och i detta  
afseende var han en grundläggare o. uppträffare lika mycket som  
Leonardo o. Michel Aug.

Men, anmärker Burckhardt, i det högre måleriets begära  
vi icke endast det verkliga, utan det sanna. Vi vänta af den  
högre konsten, att hon skall erinra oss om det bästa i oss, om  
det, o. ger lifet och tillvaron dess högste värde o. som fröskall  
är lifets och tillvarons inneborende kärna, men detta ger oss be-  
icke. Det sedligt uppkjände saknas alldeles. Tänk er, ättro B.,  
att Corri:s gestalter blefve på en gång lefande o. rörde sig i bländ  
oss. Houd värde skulle de då finnas i bländ oss? Houd slag lefadt-  
yttringar skulle man kunna vänta af dem?

Man hör, att B. vill sin frödingar högt, och att de äro af  
ete slag, o. <sup>mängder</sup> ~~man~~ i vår dagar ej så rika öfvervita, men o.  
likväl sannolikt aldrig skall förstannas. Och man får härvid  
icke glömma, att hans frödingar äro riktade till det s. k. högre,  
måleriets, det o. genom hjälpa de idéer det har att behandla, är  
fröpliktadt att hävra till en idealare och bättre värld. B.  
tillägger riktigt, att det verkliga i alltagsmening har i konsten en  
stor makt, att tillkommed det ringa o. tillfälliga, ja tillkommed det  
röra och gemena, när det framstilles med realitetens alla medel, ut-  
öfvar en trolik frögmakt, äfven när denna kännas vidrig och  
motbjudande. Den o. behaktar konsten som en ~~nya~~ skulder att  
vara en människoliktets uppträffare finner hos be. icke mycket  
af hvad han söker; men den som fäster sig utslutande vid konst.

6/5. 92.

svärliga egenheter, skall alltid räkna hem till sina ärtklingar.

~~Cor~~ Antonio Allegri da Correggio afled år 1534, blott 40 år gammal. Hans föräldrar öfverlefde honom. Hans son Pomponio, d. då var 12 år gammal, equade sig äfven åt målarkonsten, men bragte det knappt till en dräglig medelmätta. Egentliga lärjungar har be. icke haft; men hans inflytande under århundradenas lopp på ej blott den italienska, utan också den nordeuropeiska konsten har varit omätligt. Ej minst på den nordeuropeiska. Ljurmålariet <sup>hos</sup> Correggio är märkvärdigt äfven ur den synpunkt, att han knappt blifvit äggad därtill genom studier af rita sydliga hemlands ljus- och luftförhållanden. Italiens himmel och klima är icke equade att geva Klärobrkyrens utveckling. Ljuset i Correggios målningar är konstnerligt konstrueradt, och likoel såamt under de villkor, hvari hans experimenter med det mildde det. I hjälpan verket är Klärobrkyren äfven hos Rembrandt konstruerad; men denne fann dock under Hollands himmel dagliga meningar att trida in i Klärobrkyrens värld. Correggio är här en verklig upptäckare.

6/5-92.

